

Богдан ВОЛОШИНСЬКИЙ

ВЕЛИКА ВІДЕНСЬКА ПОЖЕЖА ТА ЇЇ ВІДБЛИСКИ У БУДНЯХ ГАЛИЦЬКОГО ТЕАТРУ

Пожежа у віденському Рінгтеатрі 8 грудня 1881 року, яка забрала кількості людських життів і дощенту знищила один із найкращих храмів Мельпомени у Наддунайській імперії Габсбургів, стала резонансною катастрофою загальноєвропейського масштабу і спричинила колосальний вплив не лише на пошуки шляхів удосконалення пожежно-технічних аспектів безпеки учасників масових видовищних заходів наприкінці XIX століття, а й у цілому на підходи до вирішення більш загальних питань безпеки життєдіяльності міського населення і розвиток медицини катастроф у світі на майбутнє.

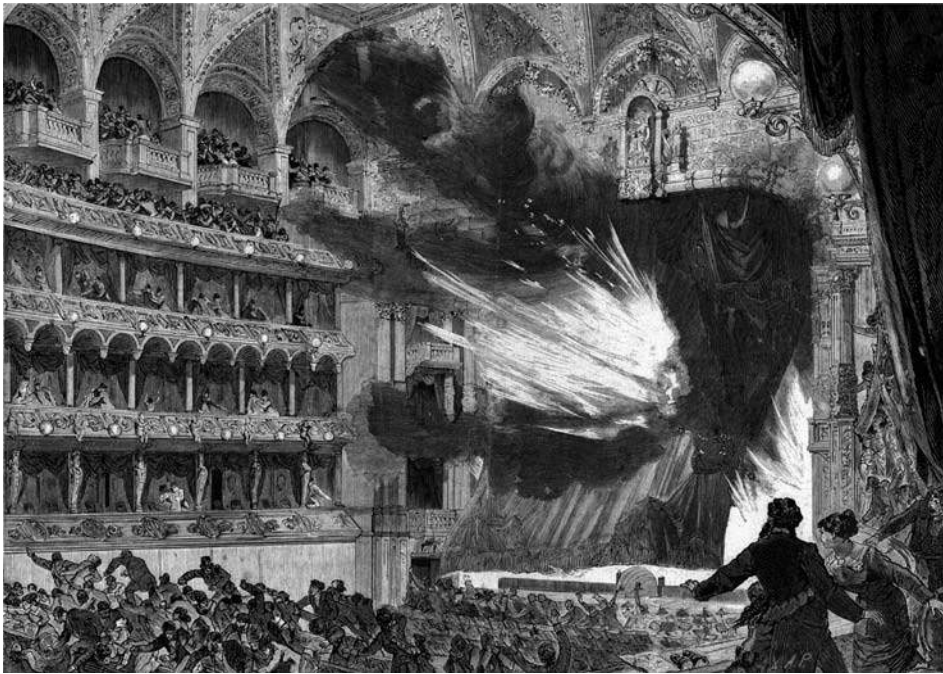
Побудований упродовж 1872–1874 років як театр комічної опери (немов на противагу “поважності та солідності” Віденської державної опери, званої тоді також “Придворною оперою”) і з вересня 1878 року переорієнтований на розважальні спектаклі “легкого жанру”, німецьку й італійську опери, а також на вар’єте, цей театральний заклад був згодом названий Рінгтеатром за найменуванням вулиці (т. зв. Кільцевої дороги), на якій він розташувався під числом 7. Модерне творіння віденських архітекторів вражало відвідувачів небаченою раніше пишнотою внутрішніх інтер’єрів, вишуканою ліпниною і скульптурою, блиском позолоти, мармуру, дорогих меблів з цінних порід дерева, портьєр і завіс з коштовного оксамиту. При спорудженні та оздобленні театру було застосовано найновіші досягнення тогочасної інженерної думки і передових ідей розвитку цивільної архітектури у столиці імперії. Вже аж після жакливної катастрофи компетентними експертами було виявлено і докладно проаналізовано всі упущення при проектуванні й будівництві, а також недоліки оснащення споруди, які загалом і за прикрого збігу непередбачених обставин призвели того зимового вечора 1881 року до фатальних наслідків.

Оскільки у другій половині XIX століття центральна частина Відня інтенсивно і щільно забудовувалася, а найпрестижніші розважальні заклади

*Вигляд Рінгтеатру до пожежі 1881 року.
Зображення з Вікіпедії.*

споруджувалися саме у центральному кварталі столиці (зокрема й Придворна опера та Бургтеатр), то при проектній місткості глядацького залу на 1760 місць отримана під забудову театром земельна ділянка виглядала явно затісною. Архітектурним вирішенням цього завдання стало спорудження висотного театру, який окрім партеру на 303 місця і 43 лож на 172 місця мав чотири яруси галерей, які разом мали 1285 місць для публіки. Змагаючись за зовнішню пишноту, розкіш і комфортність глядацького простору, проєктанти належно не подбали про безпеку людей, зокрема щодо влаштування зручних і надійно освітлених евакуаційних виходів. Окрім того двері у ложі на галереях відчинялися не назовні, а всередину. Оскільки у ті роки ще не було запроваджено електричного освітлення публічних споруд і вулиць австрійської столиці, то ці об’єкти інфраструктури

Початок пожежі на сцені Рінгтеатру. Гравюра з віденської "Нової ілюстрованої газети", число 12 за 1882 р.

міста освітлювалися газовими світильниками. У якості аварійного освітлення (на випадок непередбачуваного припинення подачі освітлювального газу) у будинку застосовувалися оливні світильники, які вручну мали заправлятися персоналом театру. Були у цьому театрі навіть технічні нововведення, яких тоді ще бракувало в інших аналогічних закладах: на сцені була влаштована підйомна протипожежна завіса зі сталевих листів, яка у випадку загорання сцени мала ізолювати її від глядацького простору. Театр було забезпечено цистернами з водою, розміщеними над сценою, і ручними пожежними помпами.

Того фатального грудневого вечора у театрі був аншлаґ: майже усі місця були викуплені. Мала відбутися друга прем'єра у цьому театрі вистава нової опери французького композитора Жака Оффенбаха "Казки Гофмана", яка після гучної прем'єри у лютому 1881 року у паризькій "Опера комік" вже у грудні з грандіозним успіхом почала виставлятися у театрах Відня. За чверть до сьомої вечора (вистава мала розпочатися о 19.00) робітники сцени почали запалювати софіти із газових ламп на сцені. Зненацька через дефект запалювального пристрою стався вибух газоповітряної суміші, і спалахнули декорації на сцені. Вогонь швидко опанував увесь сценічний об'єм. Металева завіса через її недосконалу конструкцію не вдалося опустити, про цистерни з водою над сценою забули, а внаслідок протягу, що виник під час втечі акторів і театрального персоналу через вибите

вікно на другому поверсі, палаючу оксамитову завісу струмиськом розпеченого повітря поніс на галереї. Вогонь швидко поширився по усьому простору будівлі і спричинив небувалу паніку серед публіки переповненого театру. Хтось із технічних працівників перекрив вентиль подачі освітлювального газу й одразу погасли усі газові світильники у залі, коридорах і фое, театр поринув у морок. Аварійні ж оливні світильники також погасли через банальну халатність працівників, які з метою економії залили у них лише стільки оливи, щоб її вистачило на освітлення, доки публіка сходилася на виставу і ще не були запалені газові ріжки основного освітлення.

Якщо глядачі з партеру, хоча частково й обпечені та травмовані, однак у переважній більшості все-таки зуміли вибігти з палаючого театру, то на горішніх ярусах галерей творилося справжнє вогняне пекло. Мало хто з числа публіки, що перебувала тут, зумів вибратися назовні. Більшість загинула від вогню, задушилася у диму або були задавлені під час страшної паніки і стиску маси людських тіл, взагалі не бачачи у темноті шляху порятунку і даремно ломлячись у заблоковані двері евакуаційних виходів. Прибулі команди пожежної сторожі виявилися безсилими перед масштабами пожежі і неправильно її оцінили, тому займалися насамперед погашенням вогню у безлюдному вже партері, у той час як на галереях живцем горіли і душилися сотні безпомічних людей. Викликані на пожежу з усієї столиці медики не змогли вчасно надати невідкладну допомогу величезній кількості покалічених людей, які лежали просто на снігу перед палаючим будинком театру. Кількість же загиблих у пожежі Рінгтеатру за різними джерелами визначалася у межах 400-600 осіб. Будинок театру тлів ще кілька днів з локальними викидами полум'я, від якого займалися й сусідні кількоповерхові житлові будинки. На ліквідацію пожежі було кинуте увесь арсенал міської протипожежної техніки: єдину у столиці мотопомпу, обладнану паровим двигуном, що безперервно працювала тут кілька діб, і безліч ручних помп. Кількість вилитої на мури театру води була такою великою, що ґрунт навколо його фундаменту перетворився у намул і виникла загроза падіння стін, які укріплювали рихтуванням.

Катастрофа у Рінгтеатрі і велелюдні похорони її жертв на Центральному цвинтарі Відня з оголошеним

кількаденним трауром спричинили буквально масовий психологічний шок у населення столиці могутньої тоді імперії. Центральні шпальти австрійських газет рясніли моторошними подробицями пожежі та ілюстраціями, від переглядання яких стигла кров у жилах читачів. Усі віденські театри обезлюдніли. Було зафіксовано громадські заворушення на вулицях столиці з докорами і образами на адресу поліції, яка не вжила належних заходів з порятунку людей.

У австрійському парламенті – Державній Раді – призупинено розпочаті вже бюджетні дебати на наступний рік і невідкладно заслухано доповідь уряду про причини і наслідки пожежі. При цьому й у самому будинку парламенту, що теж освітлювався газовими світильниками, вжито безпрецедентних заходів пожежної безпеки парламентаріїв: на вечірніх засіданнях постійно чергували працівники газової служби і команда пожежної сторожі з помпами, відрами і ліхтарями напоготові, а на галереї було розставлено бочки з водою. У парламентських комісіях обговорювалося питання удосконалення нормативно-правових актів та інструкцій з питань пожежної безпеки під час масових публічних заходів: відзначено, що чинними є застарілі пожежні правила від 1817 року, а ухвалений у 1881 році додатковий регламент фактично не впроваджено. Вже у наступному 1882 році в імперії набув чинності закон про вимоги до пожежної безпеки у будинках видовищних закладів, якими зокрема передбачалося впровадження у стаціонарних театрах захисних металевих завіс, суворі архітектурно-будівельні вимоги до евакуаційних виходів, обов'язковість щодо відкривання вихідних дверей публічних будівель за напрямком евакуації людей, негорючості конструкцій інтер'єру і декорацій, вимог до протипожежного інвентаря та організації чергування пожежної сторожі під час вистав. Того ж року у Відні було збудовано театр-модель, на якій у присутності експертів, зокрема й із залученням інженерів, пожежних та учених фізиків і хіміків, були проведені дослідження з імітації пожежі і відпрацьовувалися заходи з їх запобігання і гасіння.

Наслідками фатальної пожежі перейнявся сам австрійський імператор Франц Йосиф I, який особисто розпочав інспектування будинків найбільших віденських театрів. Вранці 19 грудня у супроводі міністра-президента (прем'єр-міністра) графа Едварда Тааффе “найясніший цісар” прибув до Придворної опери, освітленої як на вечірню виставу, і обійшов увесь будинок від підвалу і до горішніх галерей з оглядом засобів гасіння вогню і випробуванням аварійного освітлення оливними лампами. За підсумками огляду він наказав збільшити кількість евакуаційних виходів. Наступного ранку цісар з прем'єр-міністром вже інспектували Бургтеатр. Пройшовши сцену, пар-

тер, ложі і галереї, імператор розпорядився на чотири тижні замкнути цей театр для проведення його реконструкції із збільшенням числа і розширенням евакуаційних виходів, влаштуванням додаткових сходів, а також із знесенням двох останніх рядів крісел на четвертій галереї. Ранкові цісарські інспектування столичних приватних театрів продовжувалися у Відні аж до кінця грудня, а театр у курортному місті Баден, поблизу столиці, було наказано взагалі закрити. Цісарсько-королівський суд визнав винним за наслідки пожежі директора Рінгтеатру Франца фон Яунера і засудив його до трьох років позбавлення волі, однак через кілька тижнів після винесення вироку його помилував імператор.

За наслідками пожежі в імперії було ініційовано низку суспільно важливих заходів. Насамперед слід згадати, що другого ж дня після катастрофи відомий військовий хірург і аристократ Яромир Мунді, що особисто самовіддано і безкорисливо брав участь у наданні допомоги постраждалим від пожежі, разом зі своїми приятелями, відомими віденськими філантропами графами Гансом Вільчеком та Едуардом Ламезаном ініціювали створення першого у світі добровольчого рятувального товариства, до структур якого увійшли пожежна і човнова команди та станція невідкладної медичної допомоги, і з 1 травня 1883 року розпочало у Відні нести службу. По усій імперії проводився збір коштів на допомогу сім'ям жертв катастрофи: виділено значні суми з державного і столичного бюджетів, пожертви надійшли від імператорської родини, за рішенням міських рад перераховували кошти з бюджетів великих міст, проводилися добровільні заходи громадських організацій із збором коштів для допомоги постраждалим.

Відомості про масштабну пожежу в одному з найбільших віденських театрів швидко поширилися теренами Австро-Угорської імперії, а також мали широкий відгомін в інших європейських державах. У тогочасній періодиці знаходимо відомості про особистий нагляд німецького імператора Вільгельма I над проведенням робіт з поліпшення безпечності придворного театру у Берліні, проведення інспекцій і ревізій за участю поліції та пожежної сторожі у численних паризьких театрах, із масовим їх закриттям з причин недостатньої безпеки глядачів. У Баварії нововведеннями відзначився придворний мюнхенський театр, де невідкладно наказано було просочити усі декорації, заслони, фіранки і порт'єри, а також спідниці танцівниць спеціальним, винайденим німецьким інженером Конрадом Гаучем хімічним розчином, що мав робити тканини і картон негорючими.

Засобами електричного телеграфу у ті роки столичні новини доволі швидко поширювалися з Відня до столиць коронних країв і саме так надійшли вони

Згарище Рінгтеатру. Гравюра з віденської “Нової ілюстрованої газети”, число 12 за 1882 р.

й до Львова – столичного міста Галичини і Володимирії. Зокрема, на адресу редакції польського щоденного часопису “Gazeta Lwowska” перша телеграма з повідомленням про пожежу була відправлена її віденським кореспондентом 8 грудня вже о 20 год., а наступна, з уточненнями і подробицями – о 22.40. [1]. Відповідно число цієї за газети за 9 грудня донесло до львів’ян перші відомості про катастрофу у столиці наступного ж дня, а у випуску цієї ж газети за 10 грудня вже публікувалася доволі розлога і докладна стаття “Віденська катастрофа” [2]. Найвпливовіші галицько-українські часописи – народовське “Діло” і москвофільське “Слово” – опублікували перші стислі відомості про цю сумну подію у своїх суботніх числах за 10 грудня у газетній рубриці “Новинки”. Як українських, так і польських читачів часописів насамперед, зрозуміло, цікавила доля крайн-одноплемінників, що мешкали у Відні і могли бути серед театральної публіки того злочасного вечора. Редакціям українських видань оперативно надійшли телеграми

з Відня від студентського товариства “Січ” і від української парламентської репрезентації, що з числа їхніх членів ніхто не постраждав [3]. Редакціям же львівських польських газет надійшли сумні новини, що серед жертв катастрофи числяться поляки з Галичини – посол нижньої палати австрійського парламенту Владислав Пенговський з дружиною (тіл яких не ідентифіковано, оскільки вони згоріли повністю, однак на згарищі знайдено перстень посла) і студент торговельної академії Єжи Душинський. Були у газетах також вістки про долю окремих осіб, які змогли щасливо урятуватися з палаючого театру. Зокрема, повідомлялося, що місце у партері мав також ще один посол від Галичини, поляк Альфонс Чайковський, який зумів знайти вихід з театру, лише легко поранивши руку об розбите віконне скло [4]. У газетах згадувалося також про кількох осіб, які у п’яті потрапили знайти евакуаційні виходи, використавши для освітлення шляху воскові сірники, що випадково знайшлися у їхніх кишенях (оскільки у ті роки ще не було у вжитку кишенькових ліхтариків, то такі сірники використовувалися як мініатюрні свічки для короткочасного освітлення). Цікавий факт пізніше навіть у своїх мемуарах “З мого життя” відомий український політик і теж посол до австрійського парламенту Кирило Трильовський: серед глядачів, котрі врятувалися завдяки коробці з восковими сірниками, був також молодий польський аристократ Вітольд Коритовський, що у ті роки починав у Відні свою службу кар’єру молодшим урядником міністерства фінансів, а згодом став відомим австрійським політиком і фінансистом, зокрема й останнім цісарсько-королівським намісником Галичини у 1913–1915 роках, який особисто розповів авторові мемуарів свою пригоду [5].

Міністр-президент Е.Тааффе одразу ж після пожежі у Рінгтеатрі телеграфом попередив краєвих намісників про їх особисту відповідальність за безпеку життя публіки і персоналу у театрах, докладніші інструкції щодо проведення ревізій у театрах і здійснення невідкладних заходів з поліпшення безпеки у видовищних закладах затим надійшли до них від міністра внутрішніх справ. Відповідно перші ревізії у Галичині проведено у містах Львові і Кракові, де діяли стаціонарні театри. Вже 10 грудня до будинку театру графа Станіслава Скарбека, введеного в експлуатацію 1842 року із глядацьким залом на 1460 місць (сучасний будинок Львівського національного академічного українського драматичного театру ім. Марії Заньковецької), прибула на чолі з президентом міста Львова Міхалом Гноїнським та за участі директора міського будівництва Юліуша Гохбергера й інспектора міської пожежної сторожі Прауна інспекційна комісія, яка перевірила стан евакуаційних виходів, основного та аварійного освітлення театру,

здатності відкриття дверей назовні [6]. А 12 грудня у театрі було проведено повторне інспектування приміщень, у якому окрім вже згаданих посадових осіб брав участь віце-президент намісництва Філіп Залеський, котрий разом з директором поліції Кршачковським докладно оглянув сцену [7]. Для виконання невідкладних заходів і реконструкції приміщення театру графа Скарбека було зачинено на кілька днів. За висновками ревізій у театрі тоді здійснено такі технічні заходи: встановлено апарат прямого телеграфного зв'язку із міською пожежною сторожею, переставлено крісла у партері з улаштуванням широкого проходу від оркестрової ями до центрального виходу із зали, збільшено кількість вихідних дверей із зали, перероблено на зовнішнє відкриття троє дверей глядацької зали, двоє зашкленних дверей у коридорі і одні двері прямого виходу надвір із оркестру, прибрано фіранки, забрано нагромаджені за сценою декорації та реквізит, запроєктовано на майбутнє влаштувати на сцені театру протипожежну металічну завісу. 12 грудня також було проведено інспектування будинку театру у Кракові комісією на чолі з членом міської ради і організатором пожежної сторожі (пізніше віце-президентом і президентом міста) Юзефом Фрідляйном, за підсумками якого приміщення визнано не відповідним вимогам пожежної безпеки і таким, що підлягає докорінній перебудові. Наказом міністерства внутрішніх справ краківський театр було тимчасово закрито. Газети повідомляли також, що у ті ж дні інспектувалися й інші глядацькі зали публічних інституцій у Львові, зокрема залу Народного Дому, яка визнана повністю відповідною вимогам пожежної безпеки, а також залу Товариства ремісників "Твезда", до якої були зауваження, оскільки вона на той час мав лише одні вихідні двері [8].

Протягом грудня 1881 року пожежа у Рінгтеатрі і спричинені її наслідки події у мистецькому і громадському середовищах надовго захопили собою помисли інтелектуальних кіл Галичини. Однак українське Товариство "Руська бесіда", яке було засновником Руського народного театру, мало ще й свій окремий театральний клопіт: 2 грудня відбулися загальні його збори, які обрали новий склад виділу (керівного органу товариства) на чолі з головою Юліаном Целевичем [9]. Серед першорядних і невідкладних справ, які належало вирішити, була реформа Руського народного театру. Добігав до кінця термін угоди про антрепризу з директором театру Омеляном Бачинським, до діяльності якого нагромадилося багато претензій від української громадськості. Визнаючи його особисті заслуги у створенні театру у 1864 році, члени виділу відзначали значне падіння художнього рівня театру протягом 1881 року, застарілий і не актуальний для нової суспільної ситуації в Галичині репертуар,

проведення вистав під час гастролей впереміж на українській та польській мовах, невиконання окремих умов угоди між ним і виділом товариства. Запропонована молодим членом новообраного виділу, студентом-правником Андрієм Чайковським (майбутнім відомим письменником, політиком і громадським діячем) реформа передбачала розділення функцій адміністративного і художнього провodu у театрі і запровадження нової форми контракту між товариством як засновником і власником театру та двома співдиректорами театру, один з яких мав стати директором-адміністратором, а другий художнім керівником-режисером. А. Чайковський запропонував виділу розроблений ним текст юридичної угоди і вніс персональні пропозиції щодо кандидатур керівників театру з числа акторів трупи: на директора – Івана Біберовича, а на режисера – Івана Гриневецького. 25 грудня 1881 року виділ товариства підписав з ними зазначену угоду [10].

Підписуючи угоду про дирекцію у Руському народному театрі, Іван Біберович безперечно реалістично оцінював увесь обсяг власної відповідальності за долю трупи і за стан української театральної справи у Галичині. Нам невідомо, чи у ті грудневі дні, коли ще диміли руїни Рінгтеатру у Відні, а цісар особисто інспектував театральні будинки і спішним порядком реконструювалися зали театрів по усій імперії, він окремо журився проблемами пожежної безпеки під час майбутніх гастролей свого мандрівного театру. Відомо натомість, що цей аспект організаторської роботи приніс йому протягом десятилітнього періоду директорування немало прикрих клопотів. Зокрема, вже на самому старті першого гастрольного турне під новою дирекцією у січні 1882 року у Самборі після дванадцяти успішно проведених вистав Самбірська повітова рада заборонила продовження гастролей Руського народного театру у місті через нібито недостатню протипожежну захищеність зали, хоча жодних застережень від початку вистав не було висловлено. Тому серед зимової негоди театр змушений був достроково завершити вистави, спакуватися і позапланово переїхати на гастролі до Дрогобича [11].

Згідно з новими урядовими актами 1882 року в імперії запроваджено жорсткіші вимоги до пожежної безпеки у видовищних закладах, тому влаштування театральних вистав стало справою складнішою і дорожчою. При цьому у недругів українського національно-культурного відродження, а зокрема й противників українського театального мистецтва, з'явився додатковий інструмент (зручний привід) для протидії проведенню патріотично зорієнтованого сценічного дійства. Навіть з приводу окремих незначних випадків, які тоді траплялися на сцені, у пресі часом навмисно поширювалися перекручені

довгу, невисоку гаргару, щось посереднього між стайнею кінською і магазином на сіно. “Саля” була на поверсі, у лівому крилі замку, там, де бровар. Ішлося до неї попри вежу з цвяхованими, вічно замкнутими дверми, де колись, за давніх часів, перебували, по словам Словацького, черці (“w murach zakonniczy”). За вежею скрут, декілька перегнутих сходів і довжелезна галерія, що стогнала, скрипіла й рипіла голосами кількасотлітньої минувшини. Не знаю, чи знайшлось би нині багато смільчаків, щоб зважилися йти до такого театру, тим більше, що мав він тільки один вхід і вихід. Не дай Боже вогню, мало хто втік би був з душою. Але любов до сценічного мистецтва перемагала навіть суворість повітової влади й на виставах бувало повно народу, а студенти на “стоячих” місцях, по 25 крейцарів від штуки, тиснулися як оселедці в бочці” [12]. Восени наступного 1888 року, коли театр знову прибув на гастролі до Бережан, І. Біберович уже не хотів ризикувати, орендуючи зазначену “салю”, що через переповнення публікою загрожувала ще й обвалом, і оплатив спорудження у центрі міста тимчасового павільйону з дощок [13]. Зате тут 2 вересня 1888 року трапився інший випадок: під час антракту між діями вистави за драмою М. Кропивницького “Дай серцю волю, заведе в неволю” на сцені впала гасова лампа, яку тут же загасили без поширення вогню на помості [14]. Однак окремі польські газети цю подію подали як загрозу для життя публіки. Довелося знову ж спростовувати це судження, пояснюючи, що

Примірник спецвипуску віденської “Нової ілюстрованої газети”, число 12 за 1882 р., який зберігав у своєму архіві Іван Біберович.

нічого трагічного у павільйоні не відбулося, ніхто не постраждав і не панікував, а пожежна сторожа з усіма належними знаряддями була на місці [15].

Оскільки, за винятком Львова, Тернополя і Станиславова, навіть у значніших галицьких містах у ті роки ще не було споруджено достатньо містких, безпечних і технічно оснащених глядацьких зал, то для влаштування вистав доводилося домовлятися про приспособлені для цього зали у будинках громадських інституцій та готелів, у господарських спорудах (у т. ч. у складах і стодолах), приватних мастках (навіть в оранжереї) або й самим споруджувати тимчасові павільйони. І кожного разу перед дирекцією мандрівного галицько-українського театру гостро поставало питання додержання заходів пожежної безпеки публіки і артистичного персоналу.

Відгомін трагедії у віденському Рінгтеатрі у культурно-громадському житті галицького суспільства тривав майже два десятиліття. Тільки моторошні

відомості у галицьких газетах про загибель судна “Титанік” у квітні 1912 року і наступні жахіття першої світової війни, що почалася у 1914 році, затінили у свідомості громадян враження від грудневих подій 1881 року. У січні ж 1882 року, коли вже фахівцями були ґрунтовно досліджені, а громадськістю достатньо осмислені наслідки й уроки катастрофи у Рінгтеатрі, у Відні вийшов спеціальний випуск (число 12) часопису “*Neue Illustrierte Zeitung*”, 14 сторінок (тексту та гравюр) якого були присвячені цій сумній події [16]. Невідомо, як це число видання потрапило до рук І. Біберовича, однак він ретельно зберігав його усе життя (можливо, як нагадування-осторогу). До наших днів цей унікальний документ дійшов разом з уцілілою частиною архіву родини Біберовичів.

За численними драматичними подіями буремного ХХ століття згадки про велику віденську театральну пожежу наприкінці попереднього віку помалу відходили у забуття. Величний меморіал жертвам катастрофи у Рінгтеатрі на Центральному цвинтарі Відня був сильно пошкоджений під час бомбардування міста у 1944 році, уцілів лише один фрагмент монумента. Така ж доля спіткала й т. зв. “Дім спокути” (споруджений на особисті кошти цесаря Франца Йосифа I на розчищеному від руїн Рінгтеатру місці прибутковий будинок, доходи від оренди приміщень у якому спрямовувалися на добродійні цілі), котрий внаслідок отриманих в останні місяці Другої світової війни пошкоджень завалився у 1951 році. На тому місці упродовж 1969–1974 років постав новий адміністративний будинок, у якому розквартирували спецпідрозділи поліції, а про катастрофу 8 грудня 1881 року сповіщає розміщена на його стіні меморіальна таблиця. Демонтовані з аттика зруйнованого Рінгтеатру чотири статуї античного стилю (т. зв. “Співочий квартет”) досі прикрашають один з парків австрійської столиці. Інтерес до катастрофи у Рінгтеатрі частково відновився у 1960-х роках, коли з’явилася книга про судовий процес над обвинуваченими і знятий за її сюжетом фільм. Розділ з описом і переліком уроків цієї катастрофи можна знайти в усіх спеціальних та популярних виданнях про найбільші світові пожежі. Поціновувачі містики можуть сьогодні також віднайти у нетрях павутини Інтернету окремі “дослідження” з описом загадкової сценічної історії постановок опери Жака Оффенбаха “Казки Гофмана” у різних театрах світу та пов’язані з нею дивні випадки, а також про буцімто прокляте місце у центрі Відня, на якому колись нібито стратили одного з ватажків революції 1848 року Венцеля Мессенхаузера, а опісля спорудили Рінгтеатр. Однак, незмірно важливішим є

щомиті пам’ятати про безцінність людського життя і здоров’я та уникати легковажності й надмірної самовпевненості навіть у нашому високотехнологічному світі при влаштуванні розмаїтих традиційних чи новітніх атракцій для людства. Про це й нагадує нам давня, дещо вже призабута історія блискучого віденського Рінгтеатру, який, здавалось би, аж ніяк не мав згоріти у полум’ї пожежі, проте через ту ж таки людську неохайність і легковажність разом зі своїми глядачами перетворився на попелище.

1. *Telegramy Gazety Lwowskiej // Gazeta Lwowska. Lwów, 1881. Nr.280. 9 grud. S.5.*
2. *Katastrofa Wiedenska // Gazeta Lwowska. Lwów, 1881. Nr.281. 10 grud. S.3–4.*
3. *Новинки // Слово. Львів, 1881. Ч.128. 1 (13) груд. С. 2.*
4. *Katastrofa Wiedenska // Gazeta Lwowska. Lwów, 1881. Nr.282. 12 grud. S.4.*
5. *Трильовський К. З.мого життя. Київ–Едмонтон – Торонто: Таксон, 1999. С.238.*
6. *Kronika // Gazeta Lwowska. Lwów, 1881. Nr.283. 13 grud. S.3.*
7. *Kronika // Dziennik Polski. Lwów, 1881. Nr. 286. 15 grud. S.2.*
8. *Новинки // Слово. Львів, 1881. Ч.130. 5 (17) груд. С.3.*
9. *Новинки // Діло. Львів, 1881. Ч.94. 2 (14) груд. С.3.*
10. *Чайковський А. Причинок до історії русько-народнього театру в Галичині // Чайковський А. Спогади. Листи. Дослідження: у 4 т. / Мін. освіти і науки України, Львівський національний університет імені Івана Франка, Наукова бібліотека; Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип’якевича; Наукова фундація Андрія Чайковського / Упорядкування Б. З. Якимовича за участю З. Т. Грень, О. В. Седяра; Редкол.: Б. З. Якимович (голова) та ін. Львів, 2002. Т. 1. С. 195.*
11. *Новинки // Слово. Львів, 1882. Ч.10. 28 січня (9 лютого). С.3.*
12. *Лепкий Б. Мельпомена з незабутніх днів // Діло. Львів, 1937. Ч.5. 7 січ. С.4.*
13. *Чайковський А. Пам’яті покійного Дам’яна Савчака // Чайковський А. Спогади. Листи. Дослідження: у 4 т. 2007. Т. 4. С. 358.*
14. *Батьківщина // Львів, 1888. Ч.36. 26 серпня (7 вересн.). С.221.*
15. *Батьківщина // Львів, 1888. Ч.37. 2 (14) вересн. С.231–232.*
16. *Neue Illustrierte / Zeitung // Wien, 1882. №12.*